

[itobiad], 2022, 11 (1): 644-658

**Manevi Danışmanlığa Yönelik Tutum Ölçeği:
Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması**

Attitude Scale Towards Spiritual Counseling: Validity
and Reliability Study

Video Link: <https://youtu.be/NbThrIasujk>

Yunus ALTUNDAĞ

**Dr. Öğr. Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık**

**Asst. Prof. Dr, Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Education,
Department of Guidance and Psychological Counseling**

e-mail: yunusaltundag14@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0003-2748-8862

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 16.08.2021
Kabul Tarihi / Accepted : 29.03.2022
Yayın Tarihi / Published : 29.03.2022
Yayın Sezonu : Ocak-Şubat-Mart
Pub Date Season : January-February-March

Atıf/Cite as: Altundağ, Y. (2022). Manevi Danışmanlığa Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması . İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi , 11 (1) , 644-658 . Retrieved from <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/68190/983423>

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa Süleyman ÖZCAN, Since 2012 – Istanbul / Eyup, Turkey. All rights reserved.

Manevi Danışmanlığa Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması *

Öz

Araştırmanın amacı manevi danışmanlığa yönelik tutum ölçeği geliştirmektir. Çalışma kapsamında ölçeğe ilişkin bir dizi geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yapılmıştır. Öncelikle kapsam geçerliği için uzman görüşüne başvurulmuş ve kapsam geçerlilik oranı hesaplanmıştır. Geri bildirimler sonucunda 17 maddelik ölçek formuyla veri toplama işlemine başlanmıştır. Katılımcılar 18 yaş üzeri gönüllülerden oluşmaktadır. Çalışma iki aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamadaki çalışmalar 209'u (%67,6) kadın 100'ü (%32,4) erkek olmak üzere toplam 309 kişi üzerinde yürütülmüştür. Bu çalışma grubundan elde edilen verilerle Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Yapılan AFA sonucunda faktör yük değerlerinin 0,76 ile 0,91 arasında değiştiği görülmektedir. Açıklanan varyans oranı ise %76,6 ve özdeğer ise 13,023 olarak hesaplanmıştır. Madde toplam korelasyon katsayıları da 0,58 ile 0,83 arasında değişmektedir. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,98 olarak hesaplanmıştır. %27'lik alt grup-üst grup arasında yapılan t-testi sonucuna göre iki grup arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu sonuç ölçeğin ayırt edici özelliği olduğunu göstermektedir. İkinci aşamadaki çalışmalar 169'u (%77,9) kadın, 48'i (%22,1) erkek olmak üzere 217 katılımcı üzerinde yürütülmüştür. Bu çalışma grubundan elde edilen verilerle Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. DFA sonucunda elde edilen uyum iyiliği değerleri $\chi^2 /sd = 4,58$, AGFI =0,86, GFI =0,90, CFI = 0,97, NFI = 0,96, RMSEA = 0,08 ve RMR =0,027 olarak hesaplanmıştır. İkinci veri setinden de Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,98 elde edilmiştir. Madde toplam korelasyon katsayılarının 0,76 ile 0,91 arasında değiştiği bulunmuştur. Ayrıca ikinci çalışma grubundaki 40 kişiye altı hafta sonra ölçek tekrar uygulanmıştır. İki ölçüm arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. İki ölçüm arasında 0,89 düzeyinde anlamlı ilişki bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ölçüm sonuçlarının geçerli ve güvenilir olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Manevi Danışmanlık, Tutum, Ölçek Geliştirme, Geçerlilik, Güvenirlik.

Attitude Scale Towards Spiritual Counseling: Validity and Reliability Study

Abstract

The aim of the research is to develop an attitude scale towards spiritual counseling. Within the scope of the study, a number of validity and reliability studies were carried out regarding the scale. First of all, expert opinion was sought for content validity and the content validity rate was calculated. As a result of the feedback, data collection was

* Bolu Abant İzzet Baysal Üniversite Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 01.03.2021 tarih ve 2021/60 sayılı kararı ile Etik Kurul Kararı alınmıştır.

started with a 17-item scale form. Participants consist of volunteers over the age of 18. The study consists of two stages. The studies in the first stage were carried out on a total of 309 people, 209 (67.6%) women and 100 (32.4%) men. Exploratory Factor Analysis (EFA) was performed with the data obtained from this study group. As a result of the EFA, it is seen that the factor loading values vary between 0.76 and 0.91. The explained variance rate was calculated as 76.6% and the eigenvalue as 13,023. The item-total correlation coefficients also vary between 0.58 and 0.83. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient was calculated as 0.98. According to the results of the t-test performed between the 27% lower group and the upper group, a significant difference was found between the two groups. This result shows that the scale has a distinctive feature. The studies in the second phase were carried out on 217 participants, 169 (77.9%) female and 48 (22.1%) male. Confirmatory Factor Analysis (CFA) was performed with the data obtained from this study group. Goodness of fit values obtained as a result of DFA were $\chi^2 / df = 4.58$, AGFI = 0.86, GFI = 0.90, CFI = 0.97, NFI = 0.96, RMSEA = 0.08, and RMR = 0.027. calculated. The Cronbach Alpha internal consistency coefficient of 0.98 was obtained from the second data set. Item-total correlation coefficients were found to vary between 0.76 and 0.91. In addition, the scale was applied again to 40 people in the second study group six weeks later. Pearson Moments Correlation Coefficient was calculated to determine the relationship between the two measurements. A significant correlation of 0.89 was found between the two measurements. When the results obtained are evaluated in general, it can be said that the measurement results are valid and reliable.

Keywords: Spiritual Counseling, Attitude, Scale Development, Validity, Reliability

Giriş

Modern dünyadaki hızlı değişim ve gelişmeler beraberinde uyum sorunlarını da getirmektedir. Bireyin iç dünyasında yaşadığı kişisel sorunlarından stresli iş yaşamındaki yoğunluk kaynaklı sorunlara, çalışma yaşamındaki iş arkadaşlarıyla ilgili çatışmalardan yakın ilişkilerindeki problemlere kadar çok geniş bir alanda zorluklarla karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. İnsanoğlunun yaşadığı bu sorunların çözümünde, dini ya da manevi kaynaklara başvurmaya geçmişten günümüze kadar devam ettiği görülmektedir. Özellikle hastanelerde uzun süreli tedavi gören kronik ya da kanser hastaları (Doğan, 2017; 1285, Lobb, Schmidt, Jerzmanowska, Swing ve Thristiawati, 2019; 140, Şentürk, 2020; 386), cezaevlerindeki hükümlü ya da tutuklular (Abay, 2020; 246, Krogsrud, 2021; 65) madde kötüye kullanımı sonrası bağımlılık sorununa sahip olanlar (Altuntaş, Öztürk ve Arkan, 2019; 201, Charles, 2020; 104), engelli bir bireyin yakını olanlar (Burnett, 2020; 215, Çınar, 2018; 40) gibi zorlu yaşam olaylarına sahip olan bireylerin manevi temelli yardımlara yöneldikleri gözlemlenmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere bir Almanya, İngiltere ve Hollanda gibi Avrupa ülkelerinde de yaygın olarak yürütülen bir yardım alanı olan manevi danışmanlık İngilizce olarak yapılan çalışmalarda farklı kavramlarla kullanıldığı görülmektedir. "Pastoral Counselling" (Foskett ve Jacobs, 2010; 320, Woodruff, 2002; 96) ya da "Pastoral Care" (Schuhmann ve Damen, 2018; 408) kavramının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Türkçeye çeviride de farklı kavramların tercih edildiği görülmektedir.

İlgilenmek, endişe etmek gibi anlamlara da gelen “Care” kavramını merkeze alan kavramsallaştırmada “Manevi Bakım” şeklinde ifadelendirilmektedir. (Ağılkaya-Şahin, 2016; 46, Karagül, 2012; 7). Bunun yanında “Manevi Danışmanlık” şeklindeki kavramsallaştırıldığı ile de karşılaşılmaktadır. (Abay, 2020; 246, Doğan, 2017; 1271). Ülkemizde meslek alanları tanımlamakla ilgili resmi kurum olan Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) bu yeni alanın adını manevi danışmanlık olarak tanımlamıştır. Bu çalışmada da MYK’nin sınıflama ve tanımlaması kabul edilerek manevi danışmanlık olarak kavramsallaştırılmıştır.

Manevi danışmanlıkla ilgili kavramsallaştırmadaki farklılığın yapılan tanımlara da yansıdığı görülmektedir. Schlauch (1985), dini kavramların kullanılmasıyla ihtiyaç duyan bireye sunulan psik-sosyo-teolojik yardım süreci olarak tanımlamaktadır (Akt. Koç, 2012; 206). Manevi danışmanlığın Almanya’daki uygulayıcı ve teorisyenlerinden olan olan Stollberg (1996; 180) ise, kilisenin hizmet bünyesindeki psikoterapatik yaşam danışmanlığı olarak ifade etmektedir. Manevi danışmanlık kavramının tanımlanmasındaki farklılığın temel nedeni maneviyat kavramının farklı şekillerde tanımlanması olarak düşünülmektedir (Ayten, 2017; 23). Maneviyat kavramını araştırmacıların bir bölümü dini kaynaklı olarak kabul ederken, diğer bir grup araştırmacı ise maneviyatın dinden ya da dini yaşantıdan bağımsız olduğunu ileri sürmektedirler (Ağılkaya-Şahin, 2016; 50, Ayten, 2017; 23). Ancak genel olarak kuramsal açıklamaların ağırlıklı olarak maneviyatın açıklanmasında din ve dini kaynakları referans aldığı görülmektedir. Manevi danışmanlık yapılan bir tanımda; temel psikoloji ve teoloji alanına hakim bir uzman tarafından verilen, daha çok ruhun yardıma ihtiyacı olduğuna odaklanan, bireylerin dini ritüellerine ve manevi yaşantılarına saygı duyan, sahip olduğu anlam ve değer sistemlerine ilişkin sorunları da dahil olmak üzere bireyin ihtiyaç duyduğu içsel sorunlarına yardım eden hizmet türüdür (Woodruff, 2002; 96). Türkiye’de manevi danışmanlığın bir meslek alanı olarak kabul eden Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) ise manevi danışmanlığı “Danışanların inanç dünyalarının hayatlarına etkilerini bilmelerine yardımcı olma sürecini; danışanların din veya maneviyatla ilişkilendirdiği sorunlarıyla başa çıkmalarında bütüncül bir yaklaşımla modern danışma teknikleri ile dinî ve manevi yöntemleri birlikte kullanan; problemi konusunda danışanların hedeflerine ulaşmalarını sağlamak maksadıyla yapılan danışmanlık hizmeti” olarak tanımlamaktadır (MYK, 2019).

Türkiye’de yeni bir çalışma ve uygulama alanının olan manevi danışmanlık ile ilgili son zamanlarda araştırmaların artmaya başladığı görülmektedir. Araştırmaların önemli bir kısmı nitel temelli gerçekleştirildiği görülmektedir. Yeni bir alan olan manevi danışmanlığa karşı toplumun farklı kesimlerinin tutumları bu çalışma alanının kabullenilmesi ya da reddedilmesi noktasında önemli rolü olabilecektir. Türkiye’de manevi danışmanlığa yönelik tutumları ölçmek amacıyla geliştirilmiş ya da uyarlanmış bir ölçme aracına rastlanmamıştır. Bu noktadan hareketle Türk kültürüne yönelik manevi danışmanlığa yönelik tutum ölçeği geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu ölçek bütüncül bir yaklaşımla hazırlanmıştır. Hem bireylerin doğrudan manevi danışmanlığa yönelik tutumlarına hem de manevi danışmanlığın çalışma alanlarına yönelik tutumlar birlikte ele alınmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Genel olarak yetişkin bireylerin Manevi danışmanlık ve rehberliğe yönelik tutumlarını ölçmeye yönelik bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Çalışmada mevcut bir durum varolduğu haliyle betimlenmeye çalışıldığı için araştırmanın modeli nicel temelli tarama çalışmasıdır (Karasar, 2016; 44).

Çalışma Grubu

Çalışma grubu uygun örnekleme yöntemi ile toplanmıştır. 18 yaş ve üzerinde olan gönüllü katılımcılardan oluşmaktadır. Araştırma verileri üç aşamalı olarak toplanmıştır. Öncelikle Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile temel geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları için 309 kişiden veri toplanmıştır. Bu gruptaki katılımcılardan 209'u (%67,6) kadın, 100'ü(%32,4) erkektir. Yaş ortalaması ise 28'dir. İkinci çalışma grubu ise Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) için kullanılmıştır. Birinci çalışmadan elde edilen yapıyı farklı bir örnekleme kontrol etmek amacıyla ikinci gruptan veri toplanmıştır. İkinci grupta ise 217 kişi yer almaktadır. Bu gruptaki katılımcılardan 169'u (%77,9) kadın, 48'i (%22,1) erkektir. Yaş ortalaması ise 28'dir. Son olarak 217 kişilik ikinci gruptan seçilen 40 katılımcıya test-tekrar-test güvenilirliği için altı hafta arayla ölçek tekrar uygulanmıştır. Çalışmadaki toplam katılımcı sayısı 526 olup, katılımcıların 378'i (%71,8) kadın, 148'i (%28,2) erkektir. Yaş ortalaması ise 28'dir.

Veri Toplama Aracı

Manevi Danışmanlığa Yönelik Tutum Ölçeği (MDYTÖ) 17 maddeden oluşmaktadır. Beşli likert tipi olarak hazırlanmıştır. "Kesinlikle katılıyorum (5)" ile "Kesinlikle katılmıyorum (1)" arasında değişen derecelendirmeler kullanılmıştır. Ölçme aracından alınan puanların yüksekliği Manevi danışmanlığa yönelik pozitif bir tutumun göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik testleri sonucunda tek boyutlu bir yapıya sahip olduğu bulunmuştur. Ölçekte kesme puanı olmayıp toplam puan üzerinden değerlendirilmektedir. Puanın yüksekliği Manevi Danışmanlık ve Rehberliğe (MDR) yönelik pozitif tutuma işaret etmektedir.

İşlem

Çalışmaya başlamadan önce Bolu Abant İzzet Baysal Üniversite Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 01.03.2021 tarih ve 2021/60 sayılı izin alınmıştır. Madde yazımına geçmeden önce yurt içi ve yurt dışındaki manevi danışmanlığa ilişkin ölçme araçları ile ilgili literatür incelenmiştir. Ayrıca iki psikolojik danışma ve rehberlik mezunu, iki din psikolojisi yüksek lisans mezunu uzmanın yanında her iki alandan da ikişer öğrenciye serbest kompozisyon yazdırılmıştır. Kompozisyon konusu olarak MDR'ye ilişkin duygu ve düşüncelerini anlatan bir yazı yazmaları istenmiştir. Kompozisyonlar incelenerek madde yazımında yararlanılmıştır. Yine literatürden MDR ile ilişkili ölçme araçlarından ve tutum ölçeklerinden yararlanılarak 20 maddelik havuz oluşturulmuştur. Elde edilen madde havuzu kapsam geçerliği için Din Psikolojisi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ile Ölçme ve Değerlendirme alan uzmanlarından görüş alınmıştır. Alınan geri dönüşler neticesinde 17 maddelik aday ölçek madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzunun son hali iki Türkçe dil uzmanı tarafından incelenerek anlam ve dil açısından küçük düzenlemeler yapılmıştır. Ardından 15 kişilik

gruba ön pilot uygulama yapılmıştır. Bu gruptaki katılımcılar üniversite öğrencisi (N=5), çalışan (N=5) ve ev hanımı (N=5) olmak üzere üç gruptan oluşmuştur. Bu katılımcılardan elde edilen veriler ana çalışmaya dahil edilmemiştir. Ölçek bireysel olarak uygulanmış ve maddelerin anlaşılır olup olmadığını kontrol etmek amaçlanmıştır. Maddelerin her üç grup tarafından da anlaşılır olduğu değerlendirildikten sonra asıl uygulamaya geçilmiştir. Yapılan temel geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda elde edilen yapının farklı bir çalışma grubunda doğrulanıp doğrulanmadığını kontrol etmek amacıyla ikinci veri toplama çalışması yürütülmüştür. Ayrıca ikinci çalışma grubundaki 40 kişiye 6 hafta arayla ölçek tekrar uygulanmış ölçme aracının test-tekrar-test güvenirliği için kanıt toplanmıştır.

Bulgular

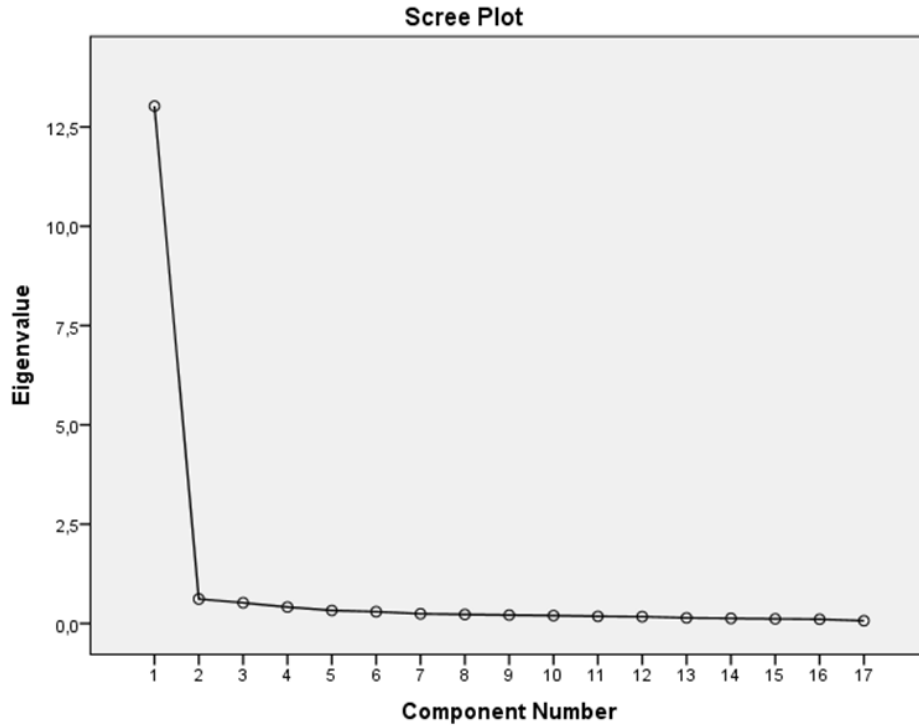
Çalışma 1

Geçerlilik Çalışmaları

Kapsam Geçerliği: Oluşturulan madde havuzundaki maddeler için söz konusu özelliğin ölçümünde yeterli düzeyde kapsayıcı olup olmadığını tespit edilmesi gerekli bir geçerlik konusudur (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018). Bu amaçla oluşturulan madde havuzu üç Din Psikolojisi, üç Psikolojik Danışma ve Rehberlik, iki Ölçme ve Değerlendirme alanından olmak üzere sekiz uzmana gönderilmiştir. Yazılan maddeleri “Madde hedeflenen yapıyı ölçüyor”, “Madde yapı ile ilgili ancak gereksiz” ve “Madde hedeflenen yapıyı ölçmez” şeklinde seçeneklerin olduğu değerlendirme formu ile incelemeleri istenmiştir. Alan uzmanlarından elde edilen değerlendirmelere göre her bir madde için Kapsam Geçerlik Oranı (KGO) ile hesaplanmıştır. Kapsam geçerlik oranının hesaplanmasında $KGO = \frac{NG}{(N/2) - 2}$ formülü kullanılmaktadır. NG, ölçme aracındaki maddenin planlanan özelliği ölçtüğünü söyleyen uzman sayısını ifade etmektedir. Madde havuzundaki 20 maddeden 3 maddenin kapsam geçerlik oranı 0 ile -1 arasında değiştiği bulunmuştur. Dolayısıyla bu üç madde havuzdan çıkartılmıştır. Kapsam geçerlik oranının hesaplanmasında değerlendirme yapan uzman sayısının dikkate alındığı kritik değer tablosu dikkate alınmaktadır (Ayre ve Scally, 2014; 82). Bu tabloya göre KGO'nun 5, 6 ve 7 uzman için “1”; 8 uzman için “0,75” olarak hesaplanması beklenmektedir. Geriye kalan 17 maddenin kapsam geçerlik oranı ise 1 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca değerlendirme yapan uzmanlardan maddelere ilişkin düşünce ve değerlendirmelerini yazılı olarak da ifade edebilecekleri belirtilmiştir. Yazılı değerlendirmelerde küçük düzeltme önerileri olmuş ve bu düzeltmeler dikkate alınmıştır. Dolayısıyla bu 17 maddenin kapsam geçerliği için yeterli düzeyde olduğu kabul edilmiştir.

Yapı Geçerliği: MDYTÖ'nün yapı geçerliğini incelemek için Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)'nden önce ölçekteki tüm maddelerin arasındaki ilişki korelasyon matrisi ile incelenmiş ve faktör analizine uygun olduğunu gösterir ilişkilerin var olduğu gözlemlenmiştir. AFA'ya geçmeden önce verilerin faktör analizine uygunluğu Kaiser Mayer Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Küresellik testleri ile incelenmiştir. Örneklem büyüklüğü için önerilen KMO katsayısının yüksek oluşu, ölçekteki değişimin diğer değişkenler tarafından mükemmel bir şekilde tahmin edileceği anlamına gelmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018; 207). KMO katsayısının genel olarak 0,60 dan büyük olması önerilmektedir. 0,80-0,90 aralığı örneklem büyüklüğü için “iyi”; 0,90 ve

üzeri ise “mükemmel” olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Barlett küresellik testindeki ki-kare değerinin istatistiksel açıdan anlamlı olması beklenmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018; 207, Leech, Barrett ve Morgan, 2005; 25, Şencan, 2005; 388). Bu çalışmada KMO katsayısı 0,97 olarak hesaplanmış ve örneklem büyüklüğü için oldukça iyi bir sonuç olarak kabul edilmiştir. Barlett küresellik testi sonucunda ki-kare değeri 6737,684 ($p < .001$) bulunmuş ve bu sonucun ölçeğin faktörleştirme için uygun olduğu düşünülmüştür (Şencan, 2005; 388). Ayrıca her bir maddenin faktör çözümlemesi içinde kalıp kalmadığını tespit edebilmek için Anti-İmaj Korelasyon Matrisi incelenmiştir. Matristeki köşegen kesim noktaları söz konusu maddeleri gösterir ve 0,5 'den daha büyük olması beklenir (Can, 2019; 325). Analiz sonucunda Anti-İmaj korelasyon matrisinde maddelerin tümünün 0,90'ın üzerinde olduğu görülmüş ve herhangi bir madde atmadan işleme devam edilmiştir. Ölçekteki bir maddenin faktör yük büyüklüğünün asgari olarak 0,32 olması yönünde bir görüş olmakla birlikte araştırmacının kesme noktasını daha yüksek de belirleyebileceği ifade edilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018; 215). Bu çalışmada da faktör yükleri için kesme noktası 0,50 olarak belirlenmiştir. AFA'da herhangi bir döndürme yapılmadan yapılan temel bileşenler analizi sonucunda yamaç birikinti grafiği (Scree Plot) inceleniş ve Şekil 1.'de gösterilmiştir. Yamaç birikinti grafiği incelendiğinde tek faktörlü bir yapı ortaya çıkmaktadır.

Şekil 1. MDYTÖ'e ilişkin yamaç birikinti grafiği

Yamaç birikinti grafiği çalışma öncesinde planlanan tek faktörlü ölçek yapısını desteklemesinden sonra maddelerin faktör yük değerleri ve açıklanan varyans miktarı incelenmiştir. Yapılan AFA'da faktör yük değerlerinin 0,76 ile 0,91 arasında değiştiği,

açıklanan varyans oranının %76,6 ve özdeğerin ise 13,023 olduğu bulunmuştur. AFA sonucunda elde edilen faktör yük değerleri ile açıklanan varyans oranı Tablo 1. 'de sunulmuştur.

Tablo 1. MDYTÖ'e ilişkin AFA Sonuçlarına Göre Faktör Yük Değerleri, Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonları ve t Değerleri

		Faktör yük değerleri	Madde toplam korelasyonu	T değeri
m10	Gençlerin yoğun olarak bulunduğu kurumlarda (yurt, okul vs.) manevi danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaç vardır.	,91	,83	13,646**
m16	Kadın sığınma evlerinde manevi danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaç vardır.	,91	,82	14,105**
m6	Cezaevi/hapishane gibi kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine ihtiyaç vardır.	,90	,82	12,595**
m4	Manevi danışmanlık ve rehberlik, yardım alan kişiye sorunlarıyla başa çıkmada güven verir.	,90	,81	17,173**
m11	Manevi danışmanlık ve rehberlik psikolojik yardım sürecini destekleyebilir.	,90	,81	23,065**
m8	Manevi danışmanlık ve rehberlik aile ilişkilerindeki problemlerin düzeltilmesinde yardımcı olabilir.	,89	,80	17,007**
m9	Askeri kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaç vardır.	,89	,80	15,499**
m7	Huzurevi/yaşlı bakım evi gibi kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetine ihtiyaç vardır.	,89	,80	19,039**
m15	Bağımlılıkla mücadele çalışmalarında manevi danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaç vardır.	,89	,80	23,219**
m12	İhtiyaç hissettiğimde manevi danışmanlık ve rehberlik desteği almak isterim.	,88	,77	19,930**
m14	Çocuklarla çalışırken manevi danışmanlık ve rehberliğin destekleyici olacağını düşünüyorum.	,87	,76	14,303**
m5	Hastanelerde manevi danışmanlık ve	,87	,75	15,167**

Manevi Danışmanlığa Yönelik Tutum Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması

	rehberlik hizmetine ihtiyaç vardır.			
m1 7	Engelli ve engelli yakınlarına yönelik hizmet veren kurumlarda manevi danışmanlık ve rehberliğe ihtiyaç vardır.	,87	,75	12,542**
m2	Manevi danışmanlık ve rehberliğin psikolojik problemlerin azaltılmasında yardımcı olacağını düşünüyorum	,859	,74	21,532**
m1	Manevi danışmanlık ve rehberliğin hastalarda/danışanlarda yaşam kalitesini artıracığını düşünüyorum.	,842	,71	19,296**
m3	İhtiyaç duyan bireylerin manevi danışmanlık ve rehberlik desteği almasının uygun olduğu kanaatindeyim.	,83	,69	23,060**
m1 3	Manevi danışmanlık ve rehberliğin hastalara/danışanlara zarar vermeyeceğini düşünüyorum.	,76	,58	17,121**
Özdeğer		13,023		
Açıklanan Cronbach Alpha	Varyans	76,6	0,98	
N: 309**p<0,001				

Güvenirlik Çalışmaları

İç tutarlılık: Ölçeğin güvenilirliğini tespit etmeye yönelik yapılan ilk ölçüm Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı olmuştur. İç tutarlılık katsayısının yüksek oluşu ölçek maddelerinin homojen olduğunu ve maddeler arasında yüksek ilişki olduğunu göstermektedir. Diğer bir ifadeyle iç tutarlılık katsayısının yüksekliği maddelerinin birbirleriyle tutarlı olduğu anlamına gelmektedir. Likert tipi bir ölçme aracı için Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı olabildiğince 1'e yakın olması beklenmektedir (Şencan, 2005; 107). Bu çalışmada Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,98 olarak hesaplanmıştır.

Alt-Üst Grup Güvenirliği: Güvenirlik analizlerinde kullanılan bir diğer yöntem ise ölçek toplam puanlarına göre alt %27 (N:83) ile üst %27 (N:83)'lik grupların karşılaştırılmasıdır. Ölçme aracının alt ve üst grup arasında manevi danışmanlığa yönelik tutum açısından bir farklılık olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2010; 180). Çalışma grubundan alınan %27'lik alt ve üst grupların ölçek maddelerinin her birine verdikleri yanıtlar açısından anlamlı fark olması beklenmektedir. Bu amaçla iki grup arasında fark anlamlılığı için t-testi yapılmıştır. Yapılan analiz neticesinde alt ve üst grupların tüm maddelerde anlamlı bir farklılığa neden olduğu görülmüştür (p<.001). Bu sonuç aynı zamanda ölçek maddelerinin iyi birer ayırt edici olduğunu da düşündürmektedir. Analiz onucunda oluşan t değerleri Tablo 1.'de verilmiştir.

Madde-Toplam Korelasyonu: Ölçme aracındaki bir diğer güvenirlik analizi ise made-toplam korelasyon analizidir. Ölçekte yer alan maddelerin birbirleriyle ve ölçek toplamıyla yüksek bir ilişki içerisinde olması söz konusu maddenin ilgili ölçeğin ölçmek istediği özellikle uyumlu olduğunu göstermektedir (Şencan, 2005, 257). Ölçekteki her bir maddenin ölçek toplamı ile arasındaki ilişkiyi ifade eden Madde-toplam korelasyon katsayılarının 0,83 ile 0,58 arasında değiştiği görülmüştür. Analize ilişkin sonuçlar Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Çalışma 2

Geçerlilik Çalışmaları

Yapı Geçerliliği: Ölçeğin ulaşılan yapısının farklı bir çalışma grubunda ne kadar uyum gösterdiğini tespit etmek amacıyla Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) yapılmıştır. DFA daha önce elde edilen yapının doğrulanıp doğrulanmadığını kontrol etmeye yardımcı olan bir analizdir (Sümer, 2000; 52). Yapılan DFA sonucu elde edilen faktör yük değerleri ile madde toplam korelasyon katsayıları ve alt-üst grup farklarına ilişkin t-değerleri Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2. MDYTÖ'e ilişkin DFA Sonuçlarına Göre Faktör Yük Değerleri, Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonları ve t Değerleri

Madde	Faktör Değerleri	Yük	Madde Korelasyonları	Toplam	T değeri
M1	,84	,85			-13,962**
M2	,85	,86			-15,712**
M3	,82	,83			-12,826**
M4	,88	,87			-16,127**
M5	,86	,85			-20,394**
M6	,90	,91			-19,043**
M7	,88	,87			-15,993**
M8	,91	,90			-23,377**
M9	,89	,87			-19,266**
M10	,91	,89			-25,269**
M11	,90	,89			-15,840**
M12	,87	,86			-16,574**
M13	,76	,76			-16,409**
M14	,84	,79			-18,064**
M15	,88	,84			-18,891**
M16	,91	,91			-25,651**
M17	,89	,90			-17,348**

Cronbach Alfa 0,98

N: 217**p<0,001

Yapılan DFA sonucunda ölçüm modelinin uyum iyiliği değerleri ise $\chi^2 = 518,123$, $sd = 113$ ($\chi^2 /sd = 4,58$), $AGFI = 0,86$, $GFI = 0,90$, $CFI = 0,97$, $NFI = 0,96$, $RMSEA = 0,08$ ve $RMR = 0,027$ olarak bulunmuştur. Uyum iyiliği değerlerinden $\chi^2 /sd = 4,58$ 'si orta düzey uyuma (Sümer, 2000; 60), $AGFI = 0,86$ zayıf uyuma ve $GFI = 0,90$ iyi uyuma (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; 56, Sümer, 2000; 61), $CFI = 0,97$ mükemmel uyuma (Hu ve Bentler, 1999; 22, Sümer, 2000; 61), $NFI = 0,96$ mükemmel uyuma (Hu ve Bentler, 1999; 22, Sümer, 2000; 61), $RMSEA = 0,08$ iyi uyuma (Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; 56 Sümer, 2000; 61) ve $RMR = 0,027$ ise mükemmel uyuma (Brown, 2015; 81) karşılık gelmektedir.

Güvenirlik Çalışmaları

İç tutarlılık: İç tutarlılık katsayısının yüksek oluşu ölçek maddelerinin homojen olduğunu ve maddeler arasında yüksek ilişki olduğunu göstermektedir. (Şencan, 2005; 107). Bu çalışmada da ilk çalışma grubundaki gibi Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı 0,98 olarak hesaplanmıştır.

Test-Tekrar-Test Güvenirliği: Ölçeğin güvenirliliğini ve kararlılığını belirlemek için yapılan bir diğer yöntem ise test-tekrar-test yöntemidir. İkinci çalışma grubundan seçilen 40 katılımcıya 6 hafta arayla ölçek tekrar uygulanmıştır. İki ölçüm arasındaki ilişkiyi belirlemek üzere Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Katsayısı hesaplanmıştır. Yapılan analiz sonucunda iki ölçüm arasında 0,89 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Alt-Üst Grup Güvenirliği: Çalışma grubundan alınan %27'lik alt ve üst grupların ölçek maddelerinin her birine verdikleri yanıtlar açısından anlamlı fark olması beklenmektedir. Bu amaçla iki grup arasında fark anlamlılığı için t-testi yapılmıştır. Yapılan analiz neticesinde alt ve üst grupların tüm maddelerde anlamlı bir farklılığa neden olduğu görülmüştür ($p < 0,001$). Bu sonuç aynı zamanda ölçek maddelerinin iyi birer ayırt edici olduğunu da düşündürmektedir. Analiz onucunda oluşan t değerleri Tablo 2.'de verilmiştir.

Madde-Toplam Korelasyonu: Ölçekte yer alan maddelerin birbirleriyle ve ölçek toplamıyla yüksek bir ilişki içerisinde olması söz konusu maddenin ilgili ölçeğin ölçmek istediği özellikle uyumlu olduğunu göstermektedir. Ölçekteki her bir maddenin ölçek toplamı ile arasındaki ilişkiyi ifade eden Madde-toplam korelasyon katsayılarının 0,91 ile 0,76 arasında değiştiği görülmüştür. Analize ilişkin sonuçlar Tablo 2.'de gösterilmiştir.

Tartışma

Ölçek geliştirmenin ilk aşaması olarak kabul edilen literatür taraması sonrasında kapsam geçerliği için bir dizi işlem gerçekleştirilmiştir. Manevi danışmanlık Türkiye'de yeni bir çalışma alanı olduğu için Türkçe literatürün sınırlı olduğu gözlemlendiği için uzman görüşleri oldukça önemli hale gelmiştir. Maddelerin yazımında ve manevi danışmanlığa yönelik tutumu kapsayıp kapsamadığı uzman görüşleri ile değerlendirilmiştir. Değerlendirme de Din Psikolojisi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık ile Ölçme ve

Değerlendirme alanından 8 uzmandan görüş alınmıştır. Öncelikle Din Psikolojisi ile Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık alanından ikişer uzmandan madde yazımında ve ifadelendirilmesinde sözlü olarak geri bildirim alınmıştır. Bu geri bildirimler neticesinde maddeler olgunlaştırılarak son hali verilmiştir. Devamında alınan yazılı uzman görüşleri sonucunda KGO hesaplanmış ve 20 maddelik aday havuzdan 3 madde düşük orana sahip olduğu için havuzdan çıkartılmıştır (Ayre ve Scally, 2014; 82). Ayrıca yazılı uzman görüşlerinde ifade edilen küçük düzeltmeler yapılarak uygulama öncesi son hali verilmiştir. Gerek AFA gerekse DFA sonucunda ölçek havuzundan madde kaybının yaşanmaması ve açıklanan varyans oranının yüksek çıkması madde havuzunun oluşturulması ve değerlendirilmesinde uzman görüşlerinin özenle incelenip dikkate alınmasından kaynaklanmış olabilir.

Manevi Danışmanlık hizmetlerine ilişkin bireylerin tutumu tespit etmek amacıyla geliştirilen ölçeğin iki farklı çalışma grubundan elde edilen verilerle geçerlik ve güvenilirlik kanıtları toplanmıştır. Ölçek 5'li likert tipi olup, değerler "kesinlikle katılıyorum(5)" ile "kesinlikle katılmıyorum(1)" arasında derecelendirme ile değişmektedir. Birinci çalışma grubundaki 309 katılımcıdan elde edilen verilerle AFA yapılmıştır. Yapılan AFA sonucunda toplam varyansın %76,6'sını açıklayan 17 madde tek boyutlu bir yapı elde edilmiştir. Açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli kabul edilmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018; 197, Tavşancıl, 2005; 46). Bu çalışmada ise belirtilen aralığın üstünde açıklanan varyansın olduğu görülmüştür. Herhangi döndürme tekniği kullanılmadan ve faktör yapısı serbest bırakılan AFA sonucunda yamaç birikinti (Scree Plot) grafiği tek boyutlu yapıyı önermiştir. Kuramsal olarak da çalışma öncesi tek yapı planlanmıştır. Faktör yük değerlerinin 0,76 ile 0,91 arasında değiştiği bulunmuştur. Faktör yük değerlerinin 1'e yaklaşması ilgili maddenin amaçlanan özelliği daha iyi açıklayabildiğini düşündürmektedir (Büyüköztürk, 2010; 171). Aynı çalışma grubundan elde edilen verilerle bir dizi güvenilirlik analizi de gerçekleştirilmiştir. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı 0,98 olarak hesaplanmıştır. Bu değer ölçümdeki iç tutarlılığın yüksek olduğuna işaret etmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018; 198). Yapılan bir diğer güvenilirlik analizi ise ölçekten düşük ve yüksek puan alan alt-üst %27'lik grupların karşılaştırmasıdır. Yapılan t-testi sonucunda %27'lik alt ve üst gruplar arasında tüm maddeler açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu sonuç da ölçümün düşük ve yüksek tutuma sahip olan bireyleri ayırabildiğini göstermektedir (Büyüköztürk, 2010; 181). İlk grup veri seti ile yapılan bir diğer analiz ise madde-toplam-korelasyon katsayılarının incelenmesi olmuştur. Madde-toplam korelasyon katsayılarının 0,58 ile 0,83 arasında değiştiği bulunmuştur. Bu değerler ise ölçekteki her bir maddenin ölçek toplamıyla ilişkili olduğunu ve bir yönüyle ölçeği temsil ettiği düşünülmektedir.

Ölçek geliştirmenin ikinci aşaması ise AFA sonrası ikinci çalışma grubundan (N: 217) elde edilen verilerle yapılan geçerlik ve güvenilirlik analizleri olmuştur. AFA sonucunda elde edilen yapının farklı bir çalışma grubunda da doğrulanıp doğrulanmadığını kontrol etmek için DFA yapılmıştır (Kline, 2005; 241). DFA sonucunda ölçüm modelinin uyum iyiliği değerleri ise $\chi^2 = 518,123$, $sd = 113$ ($\chi^2 / sd = 4,58$), AGFI = 0,86, GFI = 0,90, CFI = 0,97, NFI = 0,96, RMSEA = 0,08 ve RMR = 0,027 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu uyum iyiliği değerleri incelendiğinde genel olarak uyum iyiliği değerlerinin iyi ve kabul edilebilir olduğu değerlendirilmektedir (Brown, 2015; 81 Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018; 271, Hooper, Coughlan ve Mullen, 2008; 56, Hu ve Bentler, 1999; 22,

Sümer, 2000; 61). Madde-toplam korelasyon katsayılarının 0,91 ile 0,76 arasında değiştiği bulunmuştur. Her bir maddenin alt-üst %27'lik gruba göre karşılaştırmak amacıyla yapılan t-testi sonucuna göre her bir maddenin gruplar arasında anlamlı fark bulunmuştur. Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı ise ilk çalışma grubundaki sonuçları ile aynı değer olan 0,98 olarak hesaplanmıştır. Bu sonuçlar da genel olarak değerlendirildiğinde yapılan ölçüm sonuçlarının yeterli düzeyde olduğu düşünülmektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2018; 272).

MDR'ye yönelik tutumu doğrudan ölçmeye yardımcı olacak bir ölçme aracına yurtiçi ve yurtdışı literatüründe rastlanmamıştır. Pastoral danışmanlara ve verdiği hizmetlere yönelik tutumların tek maddelik ya da birkaç maddelik anket sorularıyla tespit edilmeye çalışıldığı görülmektedir (Malony, 1993; 238, Rosmarin, Green, Pirutinsky ve McKay, 2013; 426). Bunun yanında yurtiçinde sağlık çalışanlarının hastanede yürütülen manevi destek hizmetlerine ilişkin algılarını ölçmek amacıyla manevi destek algısı ölçeğinin geliştirildiği görülmektedir (Kavas ve Kavas, 2014; 907). Ancak bu ölçek yalnızca sağlık profesyonellerine yönelik olup, hastanelerde yürütülen MDR hizmetlerini kapsamaktadır. Ancak MDR hizmetlerinin hastane dışında bir çok farklı kurum, kuruluş ya da alanda sunulduğu görülmektedir.

Elde edilen bulguların yanında çalışmanın bir takım sınırlılıkları da bulunmaktadır. Çalışma verilerinin uygun (ulaşılabilir) örneklemeden elde edilmiş olması en temel sınırlılıklardan biridir. Tam tesadüfi örneklemin sağlandığı çalışmalarla ölçeğin incelenmesi işlevsel olabilir. Katılımcıların cinsiyet oranında kadın katılımcıların yüksek olması bir diğer sınırlılık olarak düşünülebilir. Her iki çalışma grubunda da kadın katılımcıların oranı erkek katılımcılardan oldukça yüksek olması ölçüm sonuçlarında cinsiyet yanlılığına neden olmuş olabilir. Cinsiyet dağılımının yakın olduğu örneklem gruplarıyla çalışma yapılabilir. Tüm bunların yanında Türkiye'de yeni bir çalışma ve uygulama alanı olan manevi danışma ve rehberlik hizmetlerine yönelik tutumu tespit etmede yardımcı olacak bir ölçme aracı olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Abay, K .C. (2020). Cezaevi Hizmetlerinde Manevi Danışmanlık ve Rehberlik . *Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi* , (2) , 243-254

Ağılkaya-Şahin, Z. (2016). Hristiyan gelenekte manevi bakımın teorik temelleri. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1(1), 43-74.

Altuntaş, M , Öztürk, E , Arıkın, S . (2019). Madde Bağımlılığı Tedavisinde Manevi Desteğin Ekip Çalışması ile Yürütülmesi . *The Journal of Social Science*, 3 (5) , 195-207 <https://doi.org/10.30520/tjsosci.509793>

Ayre, C. ve Scally, A. J. (2014). Critical values for Lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 79-86. <https://doi.org/10.1177/0748175613513808>

Ayten, A. (2017). *Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Teori ve Uygulama Alanları* İstanbul: DEM Yayınları

- Brown, T. A. (2015). *Confirmatory factor analysis for applied research*. New York: Guilford Publications.
- Burnett, E. R. (2020). 'Different, not less': pastoral care of autistic adults within Christian churches. *Practical Theology*, 1-13, 211-223. <https://doi.org/10.1080/1756073X.2020.1850402>
- Büyüköztürk, Ş. (2010). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik*. Ankara. Pegem A Yayıncılık.
- Can, A. (2019). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (8. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Charles, E. (2020). Pastoral Care Intervention With Drug Addicts. *Indiana Journal of Humanities and Social Sciences*, 1(2), 103-107.
- Çınar, F. (2018). Yaşlı ve Engelli Bireylerde Manevi Bakımın Önemi . *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 6 (13) , 35-49
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G., ve Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik: SPSS ve LISREL uygulamaları* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- DeMarinis, V. (2003). *Pastoral care, existential health, and existential epiddemiology*. Stockholm: Verbum.
- Doğan, M. (2017). Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21(2), 1267-1304.
- Foskett, J., ve Jacobs, M. (2010). *Pastoral counselling*. Palmer, S. ve McMahon, G. (Ed.) *Handbook of Counselling*, (ss.317-332). NY: Routledge.
- Hooper, D., Coughlan, J., ve Mullen, M. (2008). Structural equation modelling, fit indices, covariance structure modelling; reporting structural equation modelling; model fit. *Electronic Journal of Business Research Methods*, 6, 53-60.
- Hu, L. T., ve Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural equation modeling: a multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Karagül, A. (2012). Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eitimi" Hollanda Örneği". *Dini Araştırmalar*, 15(40), 5-27
- Karasar, N. (2016). Bilimsel araştırma yöntemleri (37. baskı). *Ankara: Nobel Yayıncılık*.
- Kavas, E., ve Kavas, N. (2014). Manevi destek algısı (mda) ölçeği: geliştirilmesi, geçerliliği ve güvenilirliği. *Electronic Turkish Studies*, 9(2). 905-915
- Kline, T. (2005). *Psychological testing: A practical approach to design and evaluation*. California: Sage.
- Koç, M. (2012). Manevi-[Psikolojik] Danışmanlık ile İlgili Batı'da Yapılan Bilimsel Çalışmaların Tarihi ve Literatürü (1902-2010) Üzerine Bir Araştırma-I. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 12(2), 201-237.
- Krogsrud, S. (2021). "I was In Prison and You Visited Me" Providing Pastoral Care to Detained Young Latinos. *Journal of Pastoral Care & Counseling*, 75(1), 60-67.

- Leech, N. L., Barrett, K. C., ve Morgan, G. A. (2005). *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation*. (2. Baskı) Psychology Press.
- Lobb, E. A., Schmidt, S., Jerzmanowska, N., Swing, A. M., ve Thristiawati, S. (2019). Patient reported outcomes of pastoral care in a hospital setting. *Journal of Health Care Chaplaincy*, 25(4), 131-146.
- Malony, H. N. (1993). Making a religious diagnosis: The use of religious assessment in pastoral care and counseling. *Pastoral Psychology*, 41(4), 237-246.
- Mesleki Yeterlilik Kurumu-MYK, (2019). Ulusal Meslek Standardı: Manevi Danışman (Seviye 6). 12.08.2021 tarihinde https://portal.myk.gov.tr/index.php?option=com_meslek_std_taslak&view=taslak_listesi_yni&msd=2&Itemid=432 adresinden erişilmiştir.
- Rosmarin, D. H., Green, D., Pirutinsky, S., ve McKay, D. (2013). Attitudes toward spirituality/religion among members of the Association for Behavioral and Cognitive Therapies. *Professional Psychology: Research and Practice*, 44(6), 424-433. <https://doi.org/10.1037/a0035218>
- Schuhmann, C., ve Damen, A. (2018). Representing the good: Pastoral care in a secular age. *Pastoral Psychology*, 67(4), 405-417.
- Stollberg, D. (1996). Seelsorge. *Evangelisches Kirchenlexikon*, 4, 173-188.
- Sümer, N. (2000), Yapısal eşitlik modelleri: Temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Şencan, H. (2005). *Sosyal ve davranışsal ölçümlerde güvenilirlik ve geçerlilik*. Ankara: Seçkin Yayınevi
- Şentürk, H. (2020). Hastanelerde Manevi Danışmanlık Hizmetleri İhtiyacı Üzerine Pilot Bir Araştırma: SDÜ Hastanesi Örneği. *ODÜ Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 10(2), 373-396.
- Woodruff, C. R. (2002). Pastoral counselling: an American perspective. *British Journal of Guidance and Counselling*, 30(1), 93- 101